

Gabi Ogulin Počrvina

Izobraževanje starejših odraslih s podeželja na ljudskih univerzah v jugovzhodni Sloveniji

Povzetek: Praksa v izobraževanju starejših odraslih se osredinja predvsem na ponudbo prostočasnih dejavnosti, kar ne omogoča zadostnega preseganja marginalizacije starejših odraslih. V prispevku izhajamo iz predpostavke, da obstoječa ponudba izobraževanja za starejše odrasle ne ustreza potrebam in željam raznolike skupine starejših odraslih na podeželju in ne vpliva dovolj na krepitev njihove moči in vpliva. Predstavljeni so rezultati empirične raziskave, ki je bila opravljena v jugovzhodni regiji Slovenije. Kvantitativni podatki so bili zbrani z anketnim vprašalnikom, na katerega je odgovorilo 119 starejših odraslih s podeželja, kvalitativni podatki pa so bili zbrani s polstrukturiranimi individualnimi intervjuji s štirimi vodji univerz za tretje življenjsko obdobje, ki delujejo pri tamkajšnjih ljudskih univerzah. Z raziskavo smo ugotavljali, v kolikšni meri tako izobraževalna ponudba v lokalnem okolju kot tudi ponudba univerz za tretje življenjsko obdobje ustreza potrebam in interesom starejših odraslih; koliko in na kakšne načine si ljudske univerze prizadevajo, da bi zadostile potrebam starejših odraslih, in ali bi dejavnejši starejši odrasli bolj vplivali na izboljšanje izobraževalne ponudbe. Rezultati kažejo, da anketirani starejši odrasli obstoječo ponudbo izobraževanja ocenjujejo kot neustrezno, izobraževalne institucije pa za to podajajo različne razloge, kot npr. nepoznavanje ponudbe, finančne razloge, neustrezne razpisne pogoje, premajhno dejavnost starejših odraslih itd. Ugotavljamo, da bi dejavnejši starejši odrasli bolj prispevali k ustrežnejši programski ponudbi, skladni z njihovimi potrebami in interesi.

Ključne besede: starejši odrasli s podeželja, izobraževalna ponudba, univerze za tretje življenjsko obdobje, ljudske univerze

UDK: 374.7

Pregledni znanstveni prispevek

Mag. Gabi Ogulin Počrvina, Razvojno izobraževalni center Novo mesto, Topliška cesta 2, SI-8000 Novo mesto, Slovenija; e-naslov: gabi.ogulin.pocrvina@ric-nm.si

Uvod

Delež starejših odraslih se povečuje, toda tako v evropskih dokumentih, kot so »lizbonska strategija« (Delovni dokument ... 2010), »Memorandum o vseživljenjskem učenju« (2000), »Za učenje ni nikoli prepozno« (Izobraževanje odraslih ... 2006) in »Za učenje je vedno pravi čas« (Akcijski načrt ... 2008), kot tudi v nacionalnih dokumentih, kot so »Strategija razvoja Slovenije« (Šušteršič idr. 2005), »Državni razvojni program Republike Slovenije za obdobje 2007–2013« (Državni razvojni program 2008), »Regionalni razvojni program razvojne regije jugovzhodna Slovenija 2007–2013« (Regionalni razvojni program 2006), »Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih do leta 2010« (Beltram idr. 2010) in »Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013« (Operativni program 2007), starejši odrasli niso obravnavani kot ena izmed prednostnih ciljnih skupin.

Ciljno so starejši odrasli obravnavani v dveh evropskih dokumentih. V sporočilu »Za učenje ni nikoli prepozno« (2006, str. 9) je s politiko »aktivnega staranja« predvidena pobuda za dodatno izobraževanje in povečanje priložnosti vseživljenjskega učenja za starejše zaposlene, po drugi strani pa tudi razširitev možnosti izobraževanja za upokoјence. Izpostavljenih je pet glavnih sporočil, med drugim odprava ovir za sodelovanje v procesu učenja za tiste odrasle, ki so se v preteklosti najmanj vključevali v sistem izobraževanja in usposabljanja. Spodbuditi je treba ciljno javnofinančno podporo, zagotavljati boljšo dostopnost in kakovost obveščanja ter zagotavljati podporo za vzpostavitev lokalnih partnerstev in infrastrukture. Izobraževalne institucije morajo poskrbeti, da bo institucionalnih in situacijskih ovir čim manj in da bodo izobraževalni programi prilagojeni potrebam in željam skupine starejših odraslih (prav tam, str. 6–8). Pri razširjanju možnosti izobraževanja za upokoјence je zanimiv poudarek na večji dostopnosti do študija na »univerzitetnih študijskih programih« ter na spodbujanju in ozaveščanju mentorske medgeneracijske vloge starejših odraslih.

Tudi akcijski načrt »Za učenje je vedno pravi čas« (2008, str. 75) poziva k ustvarjanju ustrezno financiranih in kakovostnih priložnosti za izobraževanje starejših odraslih, z upoštevanjem kognitivnih in fizičnih sposobnosti, motivacije

in odnosa te skupine do učenja. Dokument poudarja tudi potrebo po dostopnosti in uporabi informacijsko-komunikacijskih tehnologij.

V nacionalnih dokumentih je pomen izobraževanja starejših odraslih najmočnejše izražen v »Strategiji vseživljenjskosti učenja« (Jelenc 2007).¹ Pisci le-te opozorijo tako na izobraževanje starejših kot tudi na izobraževanje vseh tistih, ki so v stiku z le-temi. V povezavi z izobraževanjem starejših odraslih zajema strategija spodbujanje kakovostnega staranja, integriranosti starejših odraslih v družbo in sožitja generacij, poudari pa tudi pomen omrežja univerz za tretje življenjsko obdobje, predlaga okrepitev le-tega in podporo delovanju univerz z javnimi sredstvi (Jelenc 2007, str. 23). Toda udejanjanje načel in strategije vseživljenjskega učenja je mogoče le, če se uredi z zakonom. Žal načelo vseživljenjskosti ni zapisano kot ključno načelo vsega izobraževanja niti v novi »Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju« (2011).

V prispevku bomo sprva predstavili izobraževalno ponudbo za starejše odrasle in navedli, kateri segment te populacije pritegne v največji meri. V nadaljevanju prispevka bomo predstavili rezultate empirične raziskave o ustreznosti izobraževalne ponudbe na podeželju s poudarkom na ponudbi univerz za tretje življenjsko obdobje (UTŽO) pri ljudskih univerzah (LU) v jugovzhodni Sloveniji. Prav tako bomo predstavili ugotovitve, kako si LU prizadevajo, da bi čim bolj zadostile potrebam starejših odraslih, in prikazali (ne)aktivno vlogo starejših odraslih pri snovanju in oblikovanju izobraževalne ponudbe zanje.

Izobraževalna ponudba za starejše odrasle

Dokler pravica starejših odraslih za izobraževanje ne bo zakonsko (vsebinsko in finančno) opredeljena² in bo poudarek na osebni odgovornosti posameznika za izobraževanje, ne moremo pričakovati, da bo trend vključevanja starejših odraslih v vseživljenjsko izobraževanje porasel. Sistemska ureditev področja je predpogoj za razvoj ustrezne in kakovostne ponudbe izobraževanja za starejše odrasle ter ponuja možnost, da se tudi izvajalci izobraževanj ustrezno odzovejo na potrebe različnih skupin starejših odraslih (od tistih, ki so tik pred upokojitvijo, do tistih v četrtem življenjskem obdobju, ki so odvisni od zunanje pomoči, morda nepokretni ali imajo druge zdravstvene težave, ki jim onemogočajo udeležbo v tradicionalnih programih izobraževanja za starejše odrasle).

Formosa z raziskavo izobraževalne ponudbe malteških univerz za tretje življenjsko obdobje (v letih 2009/2010) ugotavlja, da je ponudba le-teh naravnana na

¹ Uradno je bila sprejeta leta 2007 s strani takratnega Ministrstva šolstvo in šport, ne pa tudi Vlade RS. Toda od sprejetja do danes se dejansko ni še nič spremenilo.

² Poleg dveh zakonsko že opredeljenih pravic (pravice do dokončanja osnovne šole in do enoletnega dopolnjevanja osnovnošolskega izobraževanja v ZOFVI) je treba po zgledu skandinavskih držav »v novem zakonu o izobraževanju odraslih seznam pravic razširiti in vsem prebivalcem dodatno zagotoviti: a) 40 ur letno splošnega izobraževanja v programih, namenjenih večanju kulturnega in socialnega kapitala (tukaj je prepoznana tudi skupina starejših odraslih); b) možnost obiskovanja programov za dokončanje štiriletne srednje šole; c) pravico do vrednotenja neformalno pridobljenega znanja, veščin« (Strokovne podlage za zakonsko urejanje izobraževanja odraslih 2008, str. 36).

potrebe in interese bolj izobraženih žensk iz srednjega razreda (z dokaj dobrimi prihodki), ki živijo v urbanem okolju (Formosa 2012, str. 284–288). Tudi drugi tuji avtorji (Fisher in Wolf 2000; Illeris 2003; Sargant 2000; Van der Kamp in Scheeren 1997) navajajo, da se v izobraževanje vključujejo predvsem bolj izobraženi starejši odrasli s pozitivnimi izobraževalnimi izkušnjami, s pozitivnimi stališči do izobraževanja, dobrim socialno-ekonomskim statusom in sorazmerno visoko stopnjo funkcionalne pismenosti. Zanje je značilno, da se dokaj intenzivno vključujejo tudi v druge sfere družbenega, kulturnega in političnega življenja.

»Znanje postaja orožje razvoja in nepošteno je, da je dostopno le delu populacije. Ne le, da je nepravilno, ampak tudi zavira bolj enakomeren razvoj družbe.« (Jelenc Krašovec 2003, str. 19) Ker je večina izobraževanja za (starejše) odrasle namenjena motiviranim in uspešnim odraslim iz višjih socialno-ekonomskih skupin, izobraževanje odraslih tako ohranja razlike, vzpostavljene v začetnem izobraževanju. Formosa povzema Bourdieuja in navaja, da »izobraževanje reproducira še večje neenakosti« (Formosa 2007, str. 5). Tudi Field (2000), Sargant in drugi (1997) opozarjajo, da je vseživljenjsko učenje mehanizem družbenega izključevanja in kontrole. Posamezniki, torej tudi starejši odrasli, postajajo t. i. »podjetniki lastnega razvoja«, saj so vsebinsko, organizacijsko in finančno odgovorni za svoje izobraževanje (Kirchhofer v Tuschling in Engemann 2006, str. 458). Ker obstaja povezava med stopnjo izobrazbe, spolom in socialno-ekonomskim statusom ter odločitvijo za vključitev v izobraževanje, so tako v slabšem položaju manj izobraženi starejši odrasli, tisti z nižjim socialno-ekonomskim statusom, moški in prebivalci podeželja, ki se po eni strani srečujejo z ovirami, kot so predhodne neuspešne izkušnje z izobraževanjem, slabša motiviranost, dostopnost izobraževanja, slabe prometne povezave – mnogi (predvsem ženske) nimajo niti lastnega prevoza (so brez voznškega dovoljenja ali brez avtomobila) –, po drugi strani pa jim ponudniki izobraževanj omogočajo premalo izobraževalnih možnosti v bližini doma in ne prepoznajo njihovih edinstvenih učnih potreb in interesov (Findsen in Formosa 2012; Formosa 2012; Carlton and Soulsby 1999; Williamson 2000). Ali potemtakem sploh lahko govorimo o pravičnosti, enakosti in demokratičnosti kot rezultatih vseživljenjskega učenja (Gouthro 2002, str. 342)?

Vseživljenjsko učenje (izobraževanje) v družbi, ki temelji na znanju, torej ni več svobodna izbira in prostovoljna odločitev posameznika, ampak »izsiljena izbira« in nujnost za golo preživetje. Pri tem Fisher in Wolf (2000) ter Formosa (2007, 2009, 2012) opozarjajo, da se praksa v izobraževanju starejših odraslih osredinja predvsem na ponudbo prostočasnih dejavnosti in da z neustreznimi vsebinami ter organiziranostjo ne pritegne zadostnega števila starejših odraslih (še posebej ne manj izobraženih). Toda v skladu s kritično izobraževalno gerontologijo bo treba preseči marginalizacijo in krepiti emancipacijo ter vpliv starejših odraslih za politično, socialno in skupnostno delovanje (Elmore 2000; Formosa 2000; Glendenning in Battersby 1990).

Opredelitev namena raziskave in metodologija

Namen in cilji raziskave

Z zbiranjem izvirnih podatkov smo želeli ugotoviti, ali izobraževalna ponudba v okolju, pa tudi ponudba univerz za tretje življenjsko obdobje (UTŽO), ki delujejo pod okriljem ljudskih univerz (LU), ustrežata potrebam in interesom starejših odraslih s podeželja. Temeljni cilji raziskave so bili ugotoviti naslednje:

- v kolikšni meri izobraževalna ponudba v lokalnem okolju ustreza potrebam in interesom starejših odraslih;
- v kolikšni meri izobraževalna ponudba UTŽO ustreza potrebam in interesom starejših odraslih;
- kako si LU prizadevajo, da bi čim bolj zadostile potrebam starejših odraslih;
- ali bi dejavna vloga starejših odraslih vplivala na izboljšanje izobraževalne ponudbe, vsebine in izvedbe programov.

Osnovna raziskovalna metoda

Raziskavo smo opravili s kombinacijo dveh metodoloških pristopov. Kvantitativne podatke smo zbrali z anonimnim anketnim vprašalnikom na vzorcu starejših odraslih s podeželja (ki so bili vključeni v UTŽO pri ljudskih univerzah), kvalitativne podatke pa s polstrukturiranimi individualnimi intervjuji z vodji univerz za tretje življenjsko obdobje pri ljudskih univerzah v jugovzhodni regiji Slovenije.

Pred izvedbo intervjujev smo podatke o nastanku in razvoju vseh štirih univerz pridobili z vprašalnikom z odprtimi tipi vprašanj, ki so ga izpolnile vodje univerz oz. organizatorke izobraževanja.

Vzorec

Na anketni vprašalnik je odgovorilo 119 članov UTŽO (s podeželja)³, ki delujejo pri ljudskih univerzah v jugovzhodni regiji Slovenije⁴. Odzivnost vseh članov iz okoliških krajev je znašala 56,7 %.

³ Stalno bivališče članov se ne nahaja v mestu, kjer je sedež ljudske univerze, zato jih prištevamo k okoliškim krajem oz. podeželju.

⁴ Jugovzhodna regija Slovenije obsega 21 občin na področju Dolenjske, Bele krajine in Kočevja: Črnomelj, Dolenjske Toplice, Kočevje, Kostel, Loški Potok, Metlika, Mirna, Mirna Peč, Mokronog – Trebelno, Novo mesto, Osilnica, Ribnica, Semič, Sodražica, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje, Žužemberk.

Ljudska univerza ⁵	Število članov UTŽO iz okoliških krajev	Število anket. članov iz okoliških krajev	Odstotek anketiranih (%)
CIK Trebnje	45	23	51,1 %
LU Kočevje	45	33	73,3 %
RIC Novo mesto	47	38	80,9 %
ZIK Črnomelj	73	25	34,3 %
Skupaj	210	119	56,7 %

Preglednica 1: Delež anketirancev posamezne univerze za tretje življenjsko obdobje

Vprašalnik je izpolnilo 79,3 % žensk in 20,7 % moških, članov UTŽO. Več kot polovica anketirancev (58,0 %) je starih do 64 let, 42,0 % pa je starih nad 65 let. Največ anketiranih starejših odraslih ima dokončano srednjo šolo (42,0 %), sledi poklicna šola (23,5 %) in osnovna šola (14,3 %) ter nazadnje še višja šola (8,4 %) in visoka ali univerzitetna izobrazba (7,6 %). Le 4,2 % je takih, ki nimajo dokončane osnovne šole. V treh UTŽO se delež starejših odraslih z (ne)dokončano osnovno šolo giblje med 8,0 in 15,2 %. Izjema so člani CIK Trebnje, kjer je starejših z (ne)dokončano osnovno šolo kar 43,5 %. Po spolu prihaja med člani UTŽO glede izobrazbe pri 5% tveganju do statistično značilne razlike ($\alpha = 0,013$), saj v vseh izobrazbenih razredih ženske predstavljajo višji odstotek, največ anketiranih moških pa ima končano osnovno šolo ali manj (40,9 %).

Kvalitativne podatke smo zbrali s polstrukturiranimi intervjuji, ki smo jih opravili s tremi takratnimi direktoricami LU, ki so bile hkrati tudi vodje tamkajšnjih UTŽO (Centra za izobraževanje in kulturo Trebnje, Ljudske univerze Kočevje, Razvojno izobraževalnega centra Novo mesto), in z organizatorko izobraževanja odraslih v Zavodu za izobraževanje in kulturo Črnomelj.

Zbiranje podatkov

Empirično raziskavo smo izvedli spomladi leta 2010. Izpeljali smo osebno anketiranje, ki je za populacijo starejših odraslih primernejše kot anketiranje po pošti. V tem prispevku bomo prikazali podatke, ki smo jih zbrali v vprašanji zaprtega tipa, pri katerih je bilo odgovore možno izbrati med ponujenimi možnostmi oz. je bilo na voljo več trditev, ki so jih anketiranci ocenjevali z Likertovo petstopenjsko ocenjevalno lestvico, kjer je 1 pomenilo »Sploh ne velja zame« in 5 »Povsem drži zame«.

Anketirali smo člane vseh štirih UTŽO, ki živijo v okoliških krajih, oz. tiste starejše, ki so obiskali predavanja, delavnice ali programe na dislokacijah univerze za tretje življenjsko obdobje oziroma na točkah vseživljenjskega učenja, ki delujejo pod okriljem projekta »Center vseživljenjskega učenja Dolenjska«. ⁶ Z anketnim vprašalnikom smo torej nagovorili tudi ostale starejše odrasle s podeželja, ki so se

⁵ Pomen kratic v imenih ljudskih univerz: Center za izobraževanje in kulturo Trebnje (CIK Trebnje), Ljudska univerza Kočevje (LU Kočevje), Razvojno izobraževalni center Novo mesto (RIC Novo mesto), Zavod za izobraževanje in kulturo Črnomelj (ZIK Črnomelj).

⁶ Izobraževalnih aktivnosti na t. i. Točkah se udeležujejo tudi starejši, ki so (ali pa tudi niso) člani UTŽO.

udeležili brezplačnih predavanj ali delavnic na t. i. Točkah za vseživljenjsko učenje, saj smo pričakovali, da bodo za morebitne primerjave v raziskavi zanimivi tudi njihovi odgovori. Toda ker je 96,8 % teh vprašalnikov predstavljalo zgolj mnenja starejših odraslih, ki jih pod svojim okriljem združuje RIC Novo mesto, jih nismo vključili v nadaljnjo obravnavo.

Tako kot pri anketi smo tudi v intervjujih vprašanja zasnovali po tematskih sklopih. Polstrukturirane intervjuje z vodji univerz za tretje življenjsko obdobje smo izvedli v vseh štirih LU jugovzhodne Slovenije v obdobju junij–julij 2010. Razgovore smo snemali, kar omogoča skoraj popolno zanesljivost zapisovanja, transkripcija pa ponovni pregled povedanega in poznejšo analizo. Razgovori so potekali po okvirnem vnaprej pripravljenem seznamu vprašanj (Drever v Vogrinc 2008, str. 109; Merriam 1998, str. 74; Mesec 1998). Zajeli smo nekoliko več raziskovalnih vprašanj, kot jih v tem prispevku predstavljamo.

Postopki obdelave

Podatki, ki smo jih zbrali z vprašalnikom, so obdelani na ravni deskriptivne statistike s statističnim programom SPSS. Za preverjanje porazdelitve in gostitve odgovorov pri posameznih spremenljivkah smo uporabili frekvenčno porazdelitev in povprečne vrednosti. Za preverjanje domnev in značilnih razlik med povprečji smo uporabili t-test ali enosmerno analizo variance. S frekvenčnimi tabelami in Pearsonovim hi-kvadratom pa smo ugotavljali statistično značilne povezave med posameznimi spremenljivkami. Odstotki so pri posameznih vprašanjih izračunani glede na število anketirancev, ki so na posamezno vprašanje odgovorili (tj. veljavni odgovori), in ne glede na število vseh anketirancev, zajetih v raziskavo. Ponekod smo zaradi lažje predstavitve podatkov odgovore indikatorjev združevali v tristopenjsko lestvico⁷.

Intervjuji so bili anonimni, vendar z navedbo institucij (ljudskih univerz) omogočajo vpogled v to, koliko si posamezne izobraževalne institucije prizadevajo, da bi zadostile potrebam starejših odraslih s podeželja, in koliko prispevajo k oblikovanju novih oz. h krepitvi obstoječih možnosti izobraževanja ter na katere načine omogočajo starejšim odraslim čim aktivnejšo vlogo. Vprašanj v intervjujih nismo postavljali na povsem enak način, zato smo za potrebe analize le-ta standardizirali. Intervjuji so bili prepisani dobesedno in shranjeni v elektronski obliki. Podatke smo obdelali s kvalitativno analizo, pri čemer smo analizo podatkov opravili ročno. Namen analize je bil čim bolj poglobljeno razumevanje ustreznosti (številčnosti in vsebinske raznolikosti) lokalne izobraževalne ponudbe za starejše odrasle s podeželja, ponudbe v okviru UTŽO, možnosti vplivanja in izkoriščanja možnosti vplivanja članov na ponudbo UTŽO, upoštevanja (realizacija) njihovih predlogov s strani UTŽO ter pripravljenosti članov za prostovoljno sodelovanje pri aktivnostih UTŽO.

⁷ Odgovora 1 »Sploh ne« in 2 »Delno ne« sta združena v vrednost 1, ki pomeni najmanjše strinjanje, odgovora 4 »Delno« in 5 »Povsem« sta združena v vrednost 3, ki pomeni največje strinjanje, odgovor 3 »Delno« pa je spremenjen v vrednost 2, medtem ko njegov pomen ostaja enak.

Rezultati in interpretacija

Ustreznost lokalne izobraževalne ponudbe za starejše odrasle s podeželja

Glavne možnosti izobraževanja za starejše odrasle v Sloveniji trenutno ponujajo UTŽO. V jugovzhodni regiji Slovenije delujejo štiri univerze pod okriljem tamkajšnjih LU. Po podatkih za izobraževalno sezono 2009/2010 deluje najštevilčnejša univerza za tretje življenjsko obdobje v regijskem središču, in sicer pod okriljem RIC Novo mesto (312 članov), sledijo ZIK Črnomelj (221), CIK Trebnje (176), najmanj članov pa je beležila univerza pri LU Kočevje (120), ki je v isti izobraževalni sezoni sicer izpeljala največ (38) programov za starejše odrasle. Sledil je RIC Novo mesto s 37, CIK Trebnje s 25 in ZIK Črnomelj s 14 izpeljanimi programi za starejše odrasle.

Dve UTŽO sta registrirani kot društvi (ena pod okriljem *Društva upokojencev Novo mesto*, druga na področju Kočevja, pod okriljem *Javnega zavoda Trubarjevi kraji*). V Novem mestu deluje po vzoru univerze za tretje življenjsko obdobje tudi t. i. *Društvo interesnih dejavnosti Novo mesto*, ki v glavnem povezuje občane Novega mesta.

Poleg LU in UTŽO poteka izobraževanje starejših odraslih v okviru društev upokojencev (registriranih je 33 krajevnih društev in 7 društev v okviru podjetij oz. delovnih organizacij) in drugih društev, ki na krajevni ravni organizirajo različne športne, kulturne, rekreativne, izobraževalne, razvedrilne, socialne in druge programe (številna so športna in rekreativna društva; registriranih je okrog 140 kulturno-umetniških društev; približno 100 društev za razvoj kraja; približno 140 društev za varstvo okolja, gojitev in vzrejo živali; več kot 200 društev za pomoč ljudem – največ članov imajo predvsem prostovoljna gasilska društva, manj pa invalidska društva, združenje Rdečega križa in Karitas ter društva, ki združujejo ljudi s kroničnimi boleznimi, saj večji delež vseh članov v slednjih predstavljajo prav starejši odrasli) (Iskalnik društev b. l.). Možnosti vseživljenjskega učenja starejšim odraslim nudi tudi približno 60 *poklicnih, strokovnih združenj*, ki pod svojim okriljem združujejo tudi starejše odrasle. Slaba zastopanost teh društev je zlasti na kočevsko-ribniškem področju, saj je tam registrirano samo eno tovrstno društvo (prav tam). Možnosti povezovanja in izobraževanja so izjemno slabe tudi v okviru medgeneracijskih društev in drugih sorodnih organizacij (v tej regiji jih je zgolj 5, nacionalna zveza pa šteje skupno 46 društev in organizacij) ter skupin starejših ljudi za samopomoč (v jugovzhodni regiji je 38 tovrstnih skupin, medtem ko šteje nacionalna mreža skupno 523 skupin) (*Zveza društev za socialno gerontologijo* b. l.). Izobraževalno ponudbo dopolnjujejo tudi lokalne knjižnice, muzeji, verske organizacije, politične stranke, zdravstvene in socialne institucije (npr. domovi za starejše občane), vendar je ta ponudba skromna in redko namenjena izključno tej populaciji.

	Zajeti so seštevki odgovorov 4 (»Delno da«) in 5 (»Povsem«) za posamezno UTŽO. ⁸			
	CIK	LUK	RIC	ZIK
Ali izobraževalna ponudba v lokalnem okolju ustreza vašim potrebam in interesom?	82,6 %	81,8 %	68,4 %	72,0 %
Izobraževalna ponudba v lokalnem okolju vključuje veliko izobraževalnih programov.	65,2 %	18,2 %	21,1 %	24,0 %
Izobraževalna ponudba v lokalnem okolju pokriva raznolika izobraževalna področja.	82,6 %	30,3 %	18,4 %	36,0 %

Preglednica 2: Ustreznost ponudbe lokalnega okolja in univerz za tretje življenjsko obdobje glede na univerze

Več kot 80 % članov s podeželja, ki obiskujejo UTŽO pri CIK in LUK, se strinja, da izobraževalna ponudba v lokalnem okolju ustreza njihovim potrebam in interesom, medtem ko je strinjanje pri članih s podeželja, ki obiskujejo UTŽO pri RIC in ZIK, manjše. Pri ocenjevanju indikatorjev o številčnosti in raznolikosti izobraževalnih programov v okolju je odstotek članov univerze CIK bistveno boljši v primerjavi z ocenami ponudbe v ostalih treh lokalnih okoljih. Pozitivno mnenje glavnine anketirancev univerze CIK Trebnje lahko utemeljimo z nizko izobrazbeno strukturo le-teh in s posledično drugačnimi izobraževalnimi potrebami (ne toliko kognitivnimi), kar potrjuje izjava direktorice CIK Trebnje, ki med člani izpostavi potrebo po »druženju, zlasti v primerih ovdovalosti se želijo vključiti v neko skupino, da zopet nekam pripadajo.« Lahko gre tudi za manjšo kritičnost ali slabo poznavanje ponudbe v okolju, kajti po pregledu ponudnikov in ponudbe (število društev, število programov ipd.) ne moremo trditi, da je mnenje anketirancev skladno s ponudbo. Pomemben vzgib za vključitev v izobraževanje ali vrednotenje ponudbe je tudi (ne)obveščenost.

O pestrosti izobraževalne ponudbe v okolju smo povprašali tudi vodje univerz za tretje življenjsko obdobje pri ljudskih univerzah. Na LU Kočevje in v RIC Novo mesto v zadnjih letih opazajo porast drugih ponudnikov izobraževanj tudi na podeželju. Obenem direktorica LU Kočevje izpostavlja problem nepovezanosti akterjev, ki organizirajo programe za to ciljno skupino. Nasprotno v CIK Trebnje in ZIK Črnomelj menijo, da so edini v okolju, ki so ciljno usmerjeni v izobraževanje te ciljne skupine.

Realne možnosti za aktivno preživljanje časa v tretjem življenjskem obdobju so v občinah jugovzhodne regije, z izjemo ponudbe v središču Novega mesta, slabe. Starejši odrasli s podeželja, ki so člani UTŽO pri RIC Novo mesto, so najbolj nezadovoljni z lokalno izobraževalno ponudbo. To lahko pojasnimo z naslednjim dejstvom. Četudi v manjših občinah delujejo društva upokojencev in druga društva oz. institucije, je njihova ponudba skromna – letno organizirajo kakšen izlet, pohod,

⁸ O ustreznosti programov in izobraževalne ponudbe v lokalnem okolju smo mnenja starejših odraslih s podeželja pridobili z vprašanji s pomočjo petstopenjske lestvice, kjer je 1 pomenilo »Sploh ne« in 5 »Povsem«. Odgovora 1 »Sploh ne« in 2 »Delno ne« sta združena v vrednost 1, ki pomeni najmanjše strinjanje; odgovora 4 »Delno« in 5 »Povsem« sta združena v vrednost 3, ki pomeni največje strinjanje (zato so v preglednici prikazani samo seštevki teh odgovorov), odgovor 3 »Delno« pa je spremenjen v vrednost 2, medtem ko njegov pomen ostaja enak.

predavanje, srečanja ob praznikih, samo to pa ne more zadovoljiti raznolikih in čedalje večjih psihosocialnih potreb populacije starejših odraslih po učenju, izobraževanju in druženju, še posebej pa ne potreb bolj izobraženih starejših odraslih, ki so v največjem deležu zastopani med člani RIC.

Iz odgovorov starejših odraslih (z izjemo članov CIK Trebnje) je razbrati nezadovoljstvo s pestrostjo izobraževalne ponudbe v lokalnem okolju, vendar tega ne moremo popolnoma potrditi. Pri področjih izobraževanja, za katera bi anketiranci želeli pestrejšo izbiro programov, predlogi po izboljšanju niso tako izraziti, kot smo pričakovali. Na to kažejo nizke povprečne ocene ocenjenih izobraževalnih področij. Povprečne vrednosti ocenjenih področij so tako manjše od 3,60⁹, kar nakazuje, da so starejši odrasli pasivni oz. ne vedo, kaj bi spremenili. Ocenjevali so naslednja izobraževalna področja: zdravo življenje; osebnostno rast (medsebojne odnose, obvladovanje stresa ipd.); jezike; računalništvo; kulinariko; naravo, vrtnarjenje, kmetovanje, vinogradništvo, sadjarstvo; zgodovino/umetnostno zgodovino; naravno in kulturno dediščino (turizem, pohodništvo, potopise ipd.); glasbo, ples, kulturo; ročne spretnosti/ustvarjalne delavnice; druge splošne in uporabne vsebine (fotografiranje, podjetništvo, finance ipd.); športne aktivnosti.

Glede na to, da so raznolikost ponudbe z najnižjimi ocenami ocenili člani s podeželja, ki obiskujejo UTŽO pri RIC Novo mesto in LU Kočevje, so le-ti tudi v največji meri nakazali, na katerih področjih želijo glede na povprečne vrednosti odgovorov pestrejšo ponudbo programov. To se je izkazalo za naslednja področja: »kulinarika« ($\alpha = 0,038$), »zgodovina/umetnostna zgodovina« ($\alpha = 0,035$), »glasba, ples, kultura« ($\alpha = 0,000$). RIC-evi anketiranci izražajo tudi potrebo po pestrejši ponudbi »drugih splošnih in uporabnih vsebin« ($\alpha = 0,007$). Njihovo željo po intelektualnih vsebinah verjetno pojasnjuje izobrazbena sestava članov RIC, ki je, v primerjavi s člani drugih UTŽO, višja.

Izobrazba in spol vplivata na zanimanje starejših odraslih za posamezna področja izobraževanja. Glede na stopnjo izobrazbe se pri 5% tveganju kažejo izrazitejšše razlike na področju tujih jezikov ($\alpha = 0,048$), glasbe in plesa ($\alpha = 0,039$) ter drugih splošnih vsebin ($\alpha = 0,024$). V največji meri si starejši odrasli z (ne) dokončano osnovno šolo (45,5 %) želijo bolj raznoliko ponudbo s področja narave, vrtnarjenja, kmetovanja, vinogradništva, sadjarstva in področja osebnostne rasti; te vsebine bi jih pritegnile k izobraževanju.

Do statističnih razlik prihaja tudi po spolu. Ženske si v primerjavi z moškimi pri 5 % tveganju želijo pestrejšo ponudbo izobraževanja s področja zdravega življenja ($\alpha = 0,005$; 55,2 % žensk in 21,7 % moških), zgodovine in umetnostne zgodovine ($\alpha = 0,009$; 38,5 % žensk in 8,7 % moških) ter s področja naravne in kulturne dediščine ($\alpha = 0,036$; 46,9 % žensk in 17,4 % moških). Več kot polovica moških (56,5 %) v primerjavi z ženskami (27,1 %) močneje zavrača potrebo po pestrejši ponudbi na področju kulture, glasbe in plesa.

⁹ Anketiranci so odgovarjali na petstopenjski lestvici; stopnje od 1 »Sploh ne« do 5 »Povsem«.

Ustreznost izobraževalne ponudbe za starejše odrasle s podeželja pri univerzah za tretje življenjsko obdobje

V šestih izobraževalnih sezonah (od leta 2004/2005 do leta 2009/2010) so na UTŽO v RIC Novo mesto in CIK Trebnje izvedli največ programov s splošno uporabnimi vsebinami, v ZIK Črnomelj in LU Kočevje pa največ preventivno-zdravstvenih programov. Programi so navadno trajali 25–30 ur, glavnina le-teh pa je bila izpeljana na sedežu LU. Ugotovili smo, da hitre družbene spremembe narekujejo tudi spremenjene izobraževalne potrebe starejših odraslih. To pona-
zarja tudi naslednja izjava: »V začetku [...] smo ponujali preproste krožke, kot so pletenje, kvačkanje [...] eni izmed prvih, ki smo pričeli s predavanji, imenovanimi za dušo [...] vzpostavitevijo medgeneracijskih odnosov [...] vendar so se vsebine v desetih letih [...] močno spremenile. Publika je postala vedno bolj zahtevna [...] Ljudje močno povprašujejo po vsebinah, ki se tičejo zdravega načina življenja [...] tudi po tujih jezikih.« (Intervju 1, LUK)

O ustreznosti izobraževalne ponudbe UTŽO (preglednica 4) smo mnenja starejših odraslih s podeželja, ki so vključeni v UTŽO pod okriljem LU, pridobili z vprašanji s pomočjo petstopenjske lestvice, kjer je 1 pomenilo »Sploh ne« in 5 »Povsem«. V preglednici 4 je zajet seštevek odgovorov 4 (»Delno da«) in 5 (»Povsem«) glede na univerzo za posamezen indikator.

	Zajeti so seštevkovi odgovorov 4 (»Delno da«) in 5 (»Povsem«) za posamezno UTŽO. ¹⁰			
	CIK	LUK	RIC	ZIK
Ali izobraževalna ponudba univerze za tretje življenjsko obdobje ustreza vašim potrebam in interesom?	95,7 %	39,4 %	21,1 %	24,0 %

Preglednica 3: Ustreznost ponudbe univerz za tretje življenjsko obdobje

Izobraževalno ponudbo treh univerz za tretje življenjsko obdobje so anketiranci ocenili kot neustrezno, z izjemo članov s podeželja, ki obiskujejo UTŽO pri CIK Trebnje, ki so kar v 95,7 % mnenja, da je ponudba ustrezna. Zadovoljstvo članov CIK Trebnje s ponudbo univerze lahko utemeljimo z že prej omenjeno nizko izobrazbeno strukturo, drugačnimi potrebami ali manjšo kritičnostjo, pričakovani ter slabšo ozaveščenostjo. Kakšne so pretežno potrebe teh članov, ponazarja naslednja izjava: »V glavnem po druženju, zlasti v primerih ovdovelosti se želijo vključiti v neko skupino, da zopet nekam pripadajo. Ko se otroci odselijo, ostaneta sama, se upokojita. Ti dve posledici spremljata potrebo po druženju.« (Intervju 3, CIK Trebnje)

Razlogov za nezadovoljstvo članov s ponudbo univerz za tretje življenjsko obdobje na podeželju je več. Eden izmed njih je lahko slabo poznavanje ponudbe

¹⁰ Odgovora 1 »Sploh ne« in 2 »Delno ne« sta združena v vrednost 1, ki pomeni najmanjše strinjanje, odgovora 4 »Delno« in 5 »Povsem« sta združena v vrednost 3, ki pomeni največje strinjanje (zato so v preglednici prikazani samo seštevkovi teh odgovorov), odgovor 3 »Delno« pa je spremenjen v vrednost 2, medtem ko njegov pomen ostaja enak.

posamezne univerze, saj se glavšina izobraževalnih programov za starejše odrasle izvaja na sedežu posamezne univerze, to je v mestu. Drugi razlog je lahko ta, da se na podeželju zaradi premajhnega števila zainteresiranih ne izvaja vseh možnih programov (kot to velja npr. na sedežu UTŽO) oz. se ne izvaja programov z zahtevnejšimi intelektualnimi vsebinami, saj ponudnike pri številu udeležencev vežejo zahteve financerjev programov (npr. MIZKŠ). Kot primer navajamo: »Vse, kar RIC izvaja za starejše odrasle, lahko izvajamo tudi za starejše odrasle na podeželju, pod pogojem seveda, da je dovolj prijavljenih za posamezni program. Tako lahko izvajamo na podeželju programe oz. tečaje tujih jezikov, računalniške tečaje, različne ustvarjalne delavnice.« (Intervju 4, RIC Novo mesto)

Tretji razlog je sistemske narave. Brezplačnost izobraževanja je med 81,0 % anketiranih najpomembnejši dejavnik, ki spodbuja k večji udeležbi v izobraževanju. Na treh ljudskih univerzah, pri katerih je glavni financer programov za starejše odrasle Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, se srečujejo s težavami pri zagotavljanju sredstev. Izjema je CIK Trebnje, kjer je lokalna skupnost ključni financer programov za starejše odrasle. Finančni viri in razpisni pogoji tako ljudskim univerzam ne dopuščajo, da bi se v večji meri odzivale na izražene potrebe starejših odraslih, prav tako pa ne morejo zagotavljati stalnosti ponudbe na podeželju. Za ponazoritev tega navajamo dve izjavi: »Mi oblikujemo izobraževalno ponudbo glede na to, kaj nam odobreni razpisi omogočajo [...] Na ta način lahko nudimo brezplačne aktivnosti, vezani pa smo ne samo na sredstva, ampak tudi na vsebine, ki so nam odobrene. Vsebine niso vedno popolnoma v skladu z interesi udeležencev. Bolj varen, zagotovljen način financiranja z upoštevanjem interesov ljudi v okolju [...] Lažje jo je prilagajati ljudem. Prilagajamo jo razpisom, da bomo bolj uspešni na razpisu. Ni pa rečeno, da bodo te vsebine sprejete pri ljudeh [...] Dobrodošlo bi bilo večje financiranje za starejše odrasle. Sredstva na izvedbo ne pokrijejo vseh stroškov, mi moramo vedno nekaj dodati [...] Tudi opravičiti teh stroškov velikokrat ne moremo.« (Intervju 2, ZIK Črnomelj) In še: »Težave so v tem, da zaradi odvisnosti od rezultatov razpisov ne moremo zagotavljati stalnosti ponudbe UTŽO oz. ponudbe za starejše odrasle v podeželskem okolju. To pomeni, da je potrebno vedno počakati na to, kaj nam država sofinancira. Običajno razpisi zelo zamujajo [...] To pomeni, da moramo sezone razpisovati prej in zagotavljati sredstva ne glede na to, ali jih iz razpisa kaj pridobimo ali ne [...] rizik malo zmanjšamo s kotizacijami tam, kjer gre za daljše programe [...] V finančnih težavah se znajdemo takrat, kadar se nam to načrtovanje ne izide najbolje.« (Intervju 4, RIC NM)

Če želimo slediti trendom razvoja in prakse izobraževanja starejših odraslih, kakršni so v državah z razvitim izobraževanjem odraslih, bi se moralo razmerje med deleži sredstev, ki jih namenijo za izobraževanje starejših odraslih država in lokalne skupnosti, urediti tako, da bi se pri financiranju bistveno povečal delež lokalnih skupnosti (Beltram idr. 2010, str. 100).

LU nudijo starejšim odraslim s podeželja poleg programov univerz za tretje življenjsko obdobje in študijskih krožkov v glavnem krajše 3–4-urne (tedenske ali mesečne) brezplačne, enkratne aktivnosti v okviru točk za vseživljenjsko učenje (pod okriljem projekta »Center vseživljenjskega učenja Dolenjska«), na katerih

se kot udeleženci pojavljajo tudi starejši odrasli. Posamezni daljši programi so na podeželju izvedeni le, če udeleženci pokažejo številčno zadosten interes za vključitev vanje. Starejši odrasli imajo tudi možnost vključitve v programe za zviševanje pismenosti, t. i. »Usposabljanje za življenjsko uspešnost – Izzivi podeželja«, in programe računalniškega opismenjevanja. Ker za to populacijo do sedaj ni bilo namenskih sredstev (ponudba se je v letu 2011 nekoliko obogatila z razpisom »Splošno neformalno izobraževanje odraslih« in s programom Usposabljanje za življenjsko uspešnost – Razgibajmo življenje z učenjem), ljudske univerze iščejo vire financiranja za vsebine, za katere vedo, da so zanimive oz. aktualne tudi za to populacijo (v okviru različnih projektov).

Prizadevanja ljudskih univerz za čim ustrežnejšo izobraževalno ponudbo za starejše odrasle s podeželja

Povzemamo ključne ugotovitve o tem, koliko in na katere načine si ljudske univerze prizadevajo zadostiti izobraževalnim potrebam starejših odraslih s podeželja.

V preglednici 4 sta pri zadnjih dveh indikatorjih zajeta seštevka¹¹ odgovorov 4 (»Delno da«) in 5 (»Povsem«) glede na posamezno univerzo.

	Mnenja članov CIK Trebnje		Mnenja članov LU Kočevje		Mnenja članov RIC NM		Mnenja članov ZIK Črnomelj	
	vsebine	izvedba	vsebine	izvedba	vsebine	izvedba	vsebine	izvedba
Možnost vplivanja članov na ponudbo	73,9 %	73,9 %	66,7 %	66,7 %	50,0 %	47,4 %	64,0 %	64,0 %
Izkoriščanje možnosti vplivanja	76,5 %	58,8 %	72,7 %	68,2 %	52,6 %	57,9 %	62,5 %	43,8 %
Uresničenje podanih predlogov članov	58,8 %	100,0 %	59,1 %	45,5 %	100,0 %	52,6 %	100,0 %	100,0 %

Preglednica 4: Možnost vplivanja na ponudbo, izkoriščanje teh možnosti in realizacija podanih predlogov¹²

Dve tretjini članov univerz za tretje življenjsko obdobje s podeželja ocenjujeta, da imajo možnost vplivanja na vsebine in izvedbe programov. Podatki kažejo, da se te možnosti izkoriščajo v (pre)majhni meri, saj predloge podaja zgolj dobra

¹¹ Odgovora 1 »Sploh ne« in 2 »Delno ne« sta združena v vrednost 1, ki pomeni najmanjše strinjanje, odgovora 4 »Delno« in 5 »Povsem« sta združena v vrednost 3, ki pomeni največje strinjanje (zato so v preglednici prikazani samo seštevki teh odgovorov), odgovor 3 »Delno« pa je spremenjen v vrednost 2, medtem ko njegov pomen ostaja enak.

¹² Prvi indikator »možnost vplivanja na vsebine in izvedbo programov univerze za tretje življenjsko obdobje« smo med starejšimi odraslimi s podeželja merili z zaprtim tipom vprašanja (»Da/ne«). Za ostala dva indikatorja, tj. »izkoriščanje možnosti vplivanja« in »realizacijo podanih predlogov članov«, smo mnenja pridobili s pomočjo naslednjih trditev, ki so jih anketiranci ocenjevali na petstopenjski lestvici (1 je pomenilo »Sploh ne« in 5 »Povsem«):

- »Ko imam možnost, podam predloge in želje o vsebinah programov, ki bi me zanimali.«
- »Ko imam možnost, podam predloge in želje o izpeljavi programov.«
- »Moji predlogi o vsebinah (temah) programov so upoštevani.«
- »Moji predlogi o izpeljavi programov so upoštevani.«

polovica anketiranih (o vsebinah programov v povprečju 66,1 % članov, o izvedbi pa 57,2 % članov). Člani univerz menijo, da so njihovi vsebinski predlogi upoštevani v 58,3 %, predlogi o izvedbah programov pa v 50,2 % deležu.

Vsebinske predloge popolnoma upoštevajo in uresničijo v ZIK Črnomelj in RIC Novo mesto (sicer možnost vplivanja na vsebine izkoriščajo starejši odrasli v nekoliko manjši meri), medtem ko v CIK Trebnje in LU Kočevje člani s podeželja podajo več predlogov, vendar le-ti niso v celoti upoštevani. Člani univerz s podeželja, ki obiskujejo UTŽO pri CIK Trebnje in LU Kočevje, podajo največ vsebinskih predlogov, kar je verjetno glavni razlog, da vseh predlogov izobraževalne institucije ne morejo uresničiti.

Na ljudskih univerzah je zaslediti dva različna koncepta oblikovanja izobraževalne ponudbe za starejše odrasle. Prvi koncept, ki ga izvajajo v CIK Trebnje in RIC Novo mesto, vključuje posvetovanje s predstavniki upravnega oz. programskega odbora univerze za tretje življenjsko obdobje (sestavljajo ga tudi izbrani člani). Skupaj s strokovnim kadrom ljudske univerze pred začetkom izobraževalne sezone analizirajo predloge članov univerze, ki so jih zbrali med letom. Prav tako člani upravnega oz. programskega odbora potrdijo ponudbo kot celoto in višino članarine oz. kotizacij za posamezne programe.

Drugi koncept oblikovanja izobraževalne ponudbe za starejše odrasle, ki ga izvajajo v LU Kočevje in ZIK Črnomelj, je plod strokovnega tima znotraj ljudske univerze. V LU Kočevje vse med letom zbrane predloge, ideje, nasvete analizirajo na kolegiju ob začetku novega šolskega leta. Samo ponudbo nato izlušči koordinatorka programa v sodelovanju z direktorico zavoda. Za ponazoritev navajamo: »Glede na realne finančne zmožnosti ocenimo, kaj bomo v tem letu lahko izvajali glede na populacijo in na število vpisanih. Seveda pa je odločilnega pomena, kaj od te ponudbe bo ostalo, ravno uvodno srečanje z vsemi zainteresiranimi, ko povedo, kaj od ponujenega pa dejansko želijo poslušati. Po tem uvodnem srečanju se izkristalizira urnik vseh krožkov.« (Intervju 1, LUK)

V ZIK Črnomelj celotno ponudbo sestavita koordinatorka programa in vodja univerze za tretje življenjsko obdobje, in sicer na podlagi izraženih predlogov starejših odraslih.

Člani univerz s podeželja, ki obiskujejo UTŽO pri RIC Novo mesto in ZIK Črnomelj, ocenjujejo, da so njihovi vsebinski predlogi v celoti upoštevani. Hkrati ponudbo univerze za tretje življenjsko obdobje ocenjujejo kot neustrezno (kar je razvidno iz preglednice 4). Ocenjujejo, da jim izobraževalne institucije omogočajo premalo možnosti vplivanja na ponudbo, čeprav je iz pogovorov s predstavnicami izobraževalnih institucij razbrati, da imajo člani različne možnosti vplivanja na ponudbo, kar ponazarjata naslednji izjavi: »Tu in tam smo dajali kake evalvacijske vprašalnike, nam pa tudi sami povejo. Zgodilo se je, da se je zbrala skupina ljudi, prišla k nam in rekla, nas pa to zanima, bi nam omogočili. Mi smo potem poiskali mentorja in prevzeli obveščanje in vse ostalo, kar sodi zraven.« (Intervju 2, ZIK Črnomelj) In še: »Vplivajo lahko pravzaprav na vse troje: na izobraževalno ponudbo kot celoto (na njeno vsebino, na programe), [...] znotraj te ponudbe na vsebino in izvedbo vsakega izmed ponujenih programov. Sigurno je prva možnost vpliva osebno [...] druga možnost vplivanja je na srečanjih članov univerze [...] tudi preko

programskega odbora [...] Pomemben vir pa so tudi evalvacijski vprašalniki pri vsakem izobraževalnem programu.» (Intervju 4, RIC NM)

Sklepamo, da so člani iz podeželskih krajev morebiti slabše zastopani na uvodnih ali evalvacijskih srečanjih (npr. RIC Novo mesto na podeželju navadno ne izvaja daljših programov), in tako člani še teh možnosti, ki so jim dane, ne izkoriščajo v celoti (premalo aktivni!). Na podlagi (ne)zadovoljstva članov obeh univerz tako ne moremo govoriti, da je kateri od konceptov slabši ali boljši. Oba koncepta vključujeta pridobivanje predlogov, mnenj, nasvetov starejših odraslih preko osebnih kontaktov (razgovor z zaposlenimi ali mentorji na ljudski univerzi, uvodno srečanje pred začetkom izobraževalne sezone, na srečanjih članov, v pogovorih s člani programskega odbora), telefonskih pogovorov, skrinjice idej ali preko evalvacijskih pogovorov in vprašalnikov ob zaključku izobraževalnih programov; v RIC Novo mesto vsako drugo leto opravijo tudi anketiranje vseh članov. Vendar pa navsezadnje gre za mnenja in predloge dejavnih članov UTŽO s podeželja, ki predstavljajo le majhen delež populacije starejših odraslih. Večina starejših odraslih ostaja izključena, njihovih potreb se namreč ne ugotavlja (npr. v lokalnem okolju, med neudeleženci itd.).

Glavni dejavniki pri oblikovanju ponudbe so: aktualnost/zanimivost vsebine (izražena z interesi članov), finančne zmožnosti (razpisni pogoji; brezplačnost programov za udeležence) in človeški viri (mentorji, ki so na voljo). To ponazarjata naslednji izjavi: »Tudi sami presodimo, ali so vsebine, za katere je interes, dejansko odsev potreb iz okolja [...] ali so vsebine v kontekstu s smernicami strategije izobraževanja odraslih ali celo z motom tistega leta [...] Eden izmed kriterijev je tudi mentor (ali imamo ustreznega ali ne). In seveda drugi pogoj, če že je ta mentor po našem mnenju (ko opravimo z njim razgovor) ustrezen in dovolj strokoven, so finančna sredstva [...] omejena. Se je že pojavljalo, da smo imeli kakšnega čudovitega predavatelja [...] takšen predavatelj ima tudi svojo ceno, ki pa si jo s takšnim načinom financiranja, kot je sedaj urejen v slovenskem prostoru, ne moremo privoščiti.« (Intervju 1, LUK) In še: »Praviloma upoštevamo vse, kar predlagajo in vključimo v naslednje leto v ponudbo, seveda, če najdemo pravočasno predavatelje z znanji, ki lahko te programe izvedejo. Sicer, če nam to ne uspe, po navadi to ponudimo v naslednji izobraževalni sezoni. Je pa seveda potem odvisno, kaj od tega uresničimo, kajti pomembno je število udeležencev, število prijav za posamezne programe. Naš normativ je 12 oz. 15 udeležencev tudi tu, ker je vendarle vse, kar jim ponujamo, povezano tudi s sofinanciranjem Ministrstva za šolstvo in šport in s prijavami na razpise, kjer so zahteve jasne.« (Intervju 4, RIC NM)

Aktivna vloga starejših odraslih s podeželja in njihov vpliv na izobraževalno ponudbo univerz za tretje življenjsko obdobje

Podatki kažejo, da ženske statistično značilno ($\alpha = 0,003$; 72,6 % žensk in 33,3 % moških) pogostejše podajo predloge in želje o vsebinah programov (pri predlogih izvedbe programov ne prihaja do izrazitejših razlik). Glede na izobrazbo ni zaznati izrazitejših razlik. Starost udeležencev vpliva na njihovo aktivnost pri

vplivanju na izobraževalno ponudbo univerze. Starejši odrasli do 64 let v primerjavi s starejšimi nad 65 let podajo več predlogov o vsebinah programov (prvi 69,0 % in drugi 62,5 %), obratno je pri podajanju predlogov o izvedbah programov (62,5 % starejših nad 65 let in 54,8 % starejših do 64 let). Slednje je možno razložiti s tem, da starejši nad 65 let pri izvedbi programov morebiti večkrat izpostavijo starost, zdravstvene razloge in druge morebitne ovire.

Pridobili smo tudi podatke o prostovoljnem sodelovanju članov s podeželja pri nekaterih aktivnostih UTŽO. 42,0 % članov je pripravljenih zbirati predloge za nove vsebine/teme programov, metode dela itd., 34,5 % jih je pripravljenih obveščati člane o aktivnostih, urnikih, prostih mestih v programih itd. Slaba četrtina članov bi sodelovala pri pripravi prostorov za predavanja in delavnice (22,7 %) ter pripravi dogodkov (21,8 %). Nekoliko manjši delež članov pa je pripravljen kopirati gradiva (17,6 %) ali biti v vlogi predavatelja oz. mentorja (10,1 %). Tudi iz izobraževalnih institucij poročajo, da so predavatelji, mentorji v programih univerze za tretje življenjsko obdobje predvsem zunanji sodelavci (za plačilo). Navadno člani vseh štirih UTŽO brezplačno vodijo krajše delavnice, z izjemo v CIK Trebnje in LU Kočevje, kjer predavajo oz. »mentorirajo« tudi v daljših programih, če ne gre za vsebinsko prezahtevne programe (ali za novejšje digitalne vsebine).

Večjo pripravljenost za prostovoljno sodelovanje na univerzi izkazujejo ženske, izrazitejša, tudi statistično pomembna razlika se v primerjavi z moškimi člani kaže pri aktivnosti »obveščanja članov« ($\alpha = 0,045$; 38,5 % žensk in 17,4 % moških). Med vsemi aktivnostmi UTŽO so moški v največji meri pripravljeni »zbirati predloge« (43,5 %), medtem ko so za ostale aktivnosti izkazali v povprečju 13,0 % interes.

Iz pogovorov s predstavnicami ljudskih univerz je razbrati, da je povsod zgolj peščica posameznikov, ki se je pripravljena angažirati. Aktivno prostovoljno vlogo pri UTŽO CIK Trebnje in RIC Novo mesto prevzemajo predvsem člani upravnega oz. programskega odbora. Direktorica RIC Novo mesto poudarja, da bi se starejši odrasli lahko še aktivneje vključevali v delovanje univerze, in sicer tako, da bi predlagali več raznolikih vsebin, njihove izvajalce, se morebiti sami usklajevali s predavatelji oz. opozarjali predavatelje, kakšne interese in potrebe imajo, ter se ne nazadnje tudi aktivno vključevali v izvajanje programov. Opozarja: »Prepuščajo nam, da opravljamo neke vrste servis zanje, to pa avtomatsko ponudbo univerze za tretje življenjsko obdobje podraži.« (Intervju 4, RIC NM)

Sklep

Vse ugotovitve raziskave se nanašajo na jugovzhodno regijo Slovenije in na starejše odrasle s podeželja, ki so člani UTŽO pri tamkajšnjih univerzah. Raziskava je potrdila, da se v izobraževanje vključujejo predvsem bolj izobraženi starejši odrasli. Glede na to, da sta stopnja izobrazbe in socialno-ekonomski status tista, ki v veliki meri vplivata na odločitev za udeležbo v izobraževanju, lahko od prihodnjih, bolj izobraženih generacij starejših odraslih pričakujemo večjo vključenost v izobraževanje. Toda poleg zunanjih vzpodbud (brezplačnost, bližina izobraževanja, programska ponudba ipd.) so v skladu z Rubensonovo paradigmo motivacije

(Cross 1981, str. 119) potrebna posameznikova pozitivna samopodoba in njegova pozitivna pričakovanja o učinkovitosti izobraževanja oz. doseganju zastavljenega cilja. Tako izobraževalna ponudba univerz za tretje življenjsko obdobje kot tudi ostala izobraževalna ponudba v lokalnem okolju je med starejšimi odraslimi, ki so člani UTŽO in prihajajo s podeželja, ocenjena kot neustrezna. Razlogov za to je več, pojavljajo se tako med starejšimi odraslimi samimi (niso dovolj obveščeni in tudi ne dovolj aktivni pri vplivanju na izboljšanje ponudbe, vsebine in izvedbe programov) kot tudi na strani izobraževalnih institucij (ne prepoznajo potreb, omejenost s finančnimi viri in razpisnimi pogoji) ter v mačehovskem odnosu države do izobraževanja starejših odraslih.

Ker so tako v izobraževanju kot tudi v drugih sferah življenja nedejavni predvsem manj izobraženi starejši odrasli, bo treba v prihodnje pridobiti mnenja prav teh, do katerih je sicer težko priti in jih je tudi težko motivirati za sodelovanje in izobraževanje. Predvsem pa bo treba starejše odrasle s podeželja aktivirati, da bi z aktivnejšo vlogo pri podajanju tako vsebinskih kot tudi izvedbenih predlogov vplivali na izobraževalno ponudbo, ki bi v večji meri upoštevala potrebe in interese učečih se posameznikov (upoštevanje motivacije, pričakovanj, stopnje izobrazbe, izobraževalnih izkušenj, socialno-ekonomskega statusa itd.). Dejstvo je, da bodo morale izobraževalne institucije v prihodnje starejše odrasle v večji meri vključevati v načrtovanje, programiranje in razvoj novih programov. Toda brez politične volje in posluha za sistemsko ureditev in financiranje tega segmenta izobraževanja ne moremo pričakovati, da se bosta krepila moč in vpliv starejših odraslih ter da se bo razvijala starostno integrirana družba.

Literatura in viri

- Akcijski načrt za izobraževanje odraslih: Za učenje je vedno pravi čas.* (2008). Uradni list Evropske unije C 257/08. Dostopno na: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:257:0070:0075:SL:PDF> (pridobljeno 15. 8. 2010).
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji.* (2011). Dostopno na: http://www.belaknjiga2011.si/pdf/bela_knjiga_2011.pdf (pridobljeno 10. 10. 2012).
- Beltram, P., Drofenik, O. in Možina, E. (2010). *Analiza uresničevanja Resolucije o nacionalnem programu izobraževanja odraslih (ReNPIO) 2005–2008 in Izhodišča za oblikovanje Resolucije o nacionalnem programu izobraževanja odraslih (RENPIO) 2010–2013.* Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Dostopno na: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/odrasli/Analiza_ReNPIO_16_03_2010.pdf (pridobljeno 18. 9. 2010).
- Carlton, S. in Soulsby, J. (1999). *Learning to Grow Older and Bolder.* Leicester: NIACE.
- Cross, K. P. (1981). *Adults as learners. Increasing participation and facilitating learning.* San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Delovni dokument služb komisije. Ocena lizbonske strategije.* (2010). Bruselj: Evropska komisija. Dostopno na: http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs_2009/pdf/lisbon_strategy_evaluation_sl.pdf (pridobljeno 10. 9. 2012).

- Državni razvojni program Republike Slovenije za obdobje 2007–2013. (2008). Dostopno na: http://www.svlr.gov.si/si/delovna_podrocja/drzavni_razvojni_program/ (pridobljeno 25. 10. 2009).
- Elmore, R. (2000). Education for older people: the moral dimension. V: F. Glendenning (ur.). *Teaching and Learning in Later Life*. Aldershot: Ashgate, str. 49–59.
- Field, J. (2000). *Lifelong Learning and the New Educational Order*. Stoke of Trent: Trentham Books.
- Findsen, B. in Formosa, M. (2011). *Lifelong Learning in Later Life. A Handbook on Older Adult Learning*. Retterdam: Sense Publishers.
- Fisher, J. C. in Wolf, M. A. (2000). Older Adult Learning . V: A. L. Wilson in E. R. Hayes (ur.). *Handbook of Adult and Continuing Education*. San Francisco: Jossey-Bass, str. 480–492.
- Formosa, M. (2000). Older Adults Education in a Maltese University of the Third Age: a critical perspective. *Education and Ageing*, 15, št. 3, str. 315–338.
- Formosa, M. (2007). A Bourdieusian Interpretation of the University of the Third Age in Malta. *Journal of Maltese Education Research*, 4, št. 2, str. 1–16.
- Formosa, M. (2009). Renewing universities of the third age: challenges and visions for the future. *Recerca. Revista De Pensament I Analisi*, št. 9, str. 171–196.
- Formosa, M. (2012). Lifelong education for older adults in Malta: Current trends and future visions. *International Review of Education*, 58, št. 2, str. 271–292.
- Glendenning, F. in Battersby, D. (1990). Why We Need Educational Gerontology and Education for Older Adults: a Statement of First Principles. V: F. Glendenning in K. Percy (ur.). *Ageing, Education and Society: Readings in Educational Gerontology*. Keele: University of Keele, Association for Educational Gerontology, str. 219–231.
- Gouthro P. A. (2002). Education for sale: at what cost? Lifelong learning and the marketplace. *International Journal of Lifelong Education*, 21, št. 4, str. 334–346.
- Illeris, K. (2003). *Learning Changes through Life*. Dostopno na: <http://www.ruc.dk/upload/application/pdf/f665c2a4/lline.pdf> (pridobljeno 12. 1. 2010).
- Iskalnik družtev. (b. l.). Dostopno na: <http://mrrsp.gov.si/rduobjave/dr/index.faces> (pridobljeno 22. 9. 2010).
- Izobraževanje odraslih: Za učenje ni nikoli prepozno. (2006). Bruselj: Komisija evropskih skupnosti. Dostopno na: <http://eur-ex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0614:FIN:SL:PDF> (pridobljeno 15. 8. 2010).
- Jelenc Krašovec, S. (2003). *Univerza za učečo se družbo: kako univerza sledi tokovom sodobnega izobraževanja*. Ljubljana: Sophia.
- Jelenc, Z. (2007). *Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Pedagoški inštitut.
- Memorandum o vseživljenjskem učenju. (2000). Komisija evropskih skupnosti. Dostopno na: <http://linux.acs.si/memorandum/memorandum.doc> (pridobljeno 30. 7. 2008).

- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education. Revised and expanded from Case Study Research in Education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013*. (2007). Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko. (2007). Dostopno na: http://www.svlr.gov.si/fileadmin/svlr.gov.si/pageuploads/KOHEZIJA/kohezija-200207/op-ess_vlada-150207_koncno.pdf (pridobljeno 12. 9. 2010).
- Regionalni razvojni program razvojne regije jugovzhodna Slovenija 2007–2013. Regija znanja in enakih razvojnih možnosti*. (2006). Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko. (2006). Dostopno na: <http://www.rc-nm.si/docs/RRP%202007-2013.pdf> (pridobljeno 15. 10. 2010).
- Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji do leta 2010. (2004). *Uradni list RS 70/2004*. Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200470&stevilka=3149> (pridobljeno 30. 7. 2007).
- Sargant, N. (2000). *The learning divide revisited*. Leicester: NIACE.
- Sargant, N., Field, J., Francis, H., Schuller, T. in Tuckett, A. (1997). *The learning divide. A study of participation in adult learning in the United Kingdom*. Leicester: NIACE.
- Strokovne podlage za zakonsko urejanje izobraževanja odraslih: predlog*. (2008). Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. Dostopno na: http://arhiv.acs.si/porocila/Strokovne_podlage_za_pripravo_osnutka_zakona_o_izobrazevanju_odraslih.pdf (pridobljeno 14. 8. 2010).
- Šušteršič, J., Rojec, M. in Korenika, K. (ur.). (2005). *Strategija razvoja Slovenije*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
- Tuschling, A. in Engemann, C. (2006). From Education to Lifelong Learning: The emerging regime of learning in the European Union. *Educational Philosophy and Theory*, 38, št. 4, str. 451–469.
- Van der Kamp, M. in Scheeren J. (1997). New Trajectories of Learning Across the Lifespan. V: P. Belanger in A. Tuijnman (ur.). *New Patterns of Adult Learning: A Six-Country Comparative Study*. Oxford: Pergamon in Unesco Institute for Education, str. 131–154.
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Williamson, A. (2000). Gender issues in older adults' participation in learning: Viewpoints and experiences of learners in the University of the Third Age (U3A). *Educational Gerontology*, 26, št. 1, str. 49–66.
- Zveza društev za socialno gerontologijo in gerontagogiko*. (b. l.). Dostopno na: http://www.skupine.si/o_zvezi/vizitka/ (pridobljeno 13. 1. 2010).